

ПРОБЛЕМИ ОПЛАТИ ПРАЦІ В ОРГАНАХ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

У статті піднімається проблема фінансування оплати праці працівників органів внутрішніх справ. Обґрунтовуються пропозиції з удосконалення національного законодавства, що регламентує оплату праці цієї категорії працюючих.

***

В статье поднимается проблема финансирования оплаты труда работников органов внутренних дел. Обосновываются предложения по усовершенствованию национального законодательства, регламентирующего оплату труда этой категории работающих.

***

In the article the problem of financing a remuneration of labour of the law-enforcement officers is considered. The author substantiates the proposals to improve the national legislation regulating a remuneration of labour for this category of workers.

***

Право на працю та її винагороду є найважливішим соціально-економічним правом, закріпленим Конституцією України, що впливає власне із значення праці в житті кожної людини. Як справедливо зазначає В. І. Прокопенко, «важливою умовою життєдіяльності людей є праця ... Тільки завдяки праці люди можуть задовольнити свої матеріальні та моральні потреби. Саме тому праця становить єдність двох функцій: засобу до життя і сферу ствердження особи» [1, с. 7]. Як відомо, здебільшого матеріальні потреби є більш значущими для людини, ніж моральні. І з огляду на це проблеми заробітної плати, яка для більшості працівників є єдиним джерелом доходів, завжди актуальні.

Сьогоднішня складна соціально-економічна ситуація в державі актуалізує проблеми оплати праці. Так, в умовах зниження надходжень до Державного бюджету України реальною є загроза виникнення проблем з виплатою заробітної плати працівникам бюджетної сфери, що виражатиметься в затримці виплати заробітної плати, виплаті її частинами, зниженні розмірів оплати праці шляхом зняття надбавок та доплат тощо.

Однією з категорій працівників, фінансування оплати праці яких здійснюється з коштів Державного бюджету України, є особи рядового та начальницького складу органів внутрішніх справ. Ці особи здійснюють правоохоронну функцію держави, зокрема захищають життя і здоров'я людини, охороняють її права і свободи, виявляють і розкривають злочини, запобігають правопорушенням та припиняють їх, забезпечують громадський порядок, громадську безпеку, безпеку дорожнього руху, захищають власність, інтереси суспільства і держави від протиправних посягань. Очевидно, що від рівня оплати праці осіб рядового та началь-

ницького складу органів внутрішніх справ багато в чому залежать якісні параметри стану боротьби зі злочинністю, підтримки законності і правопорядку в країні.

Практика свідчить, що протягом останніх років Міністерству внутрішніх справ України виділялися кошти в обсягах, які лише на 30–34 % забезпечували нормативну потребу та давали змогу лише частково фінансувати видатки на оплату праці (60–68 % від потреби). Так, для забезпечення реалізації вимог нормативно-правових актів у сфері оплати праці Міністерству внутрішніх справ на 2008 р. необхідно було понад 8 млрд грн. Законом України «Про Державний бюджет України на 2008 рік та про внесення змін до деяких законодавчих актів України» на оплату праці для МВС було виділено лише 4,3 млрд грн [2, с. 20]. Це призвело до того, що у 2008 р., наприклад, слідчим надбавка за виконання особливо важливих завдань виплачувалася в межах 19–27 %, середній розмір премії не перебільшував 10 %, а середня зарплата становила 1800 грн. За даними Головного слідчого управління МВС України, протягом 2008 р. звільнилися зі служби 740 слідчих, з них 100 – молоді фахівці. Більшість звільнених пояснювали свій вчинок саме неналежним рівнем оплати їх праці. Ще гірша похідна такого стану справ з оплатою праці полягає у спробах окремих слідчих владнати побутові та матеріальні негаразди незаконним способом. Стосовно таких осіб 2008 р. порушено 32 кримінальні справи, з них 25 – за хабарництво [3, с. 7].

На 2009 р. Департаментом фінансового забезпечення та бухгалтерського обліку МВС України була визначена необхідність фінансування Міністерства у розмірі 22,8 млрд грн. А у Державному бюджеті 2009 р. для Міністерства внутрішніх справ передбачається 7,8 млрд грн (34,4 % від потреби) [4, с. 4–5]. Отже, хоча на 2009 р. дещо збільшено фінансування МВС України порівняно з 2008 р., у той же час це радикальним чином не змінить ситуацію з оплатою праці, оскільки, по-перше, збільшення видатків на оплату праці є невеликим, а по-друге, у МВС залишилися з минулого року суттєві борги з виплати вихідної допомоги.

Не менш цікавим є стан справ з правовою регламентацією оплати праці осіб рядового та начальницького складу органів внутрішніх справ. Слід одразу зазначити, що стосовно осіб рядового та начальницького складу органів внутрішніх справ термін «заробітна плата» не використовується, замість нього вживається термін «грошове забезпечення». Так, відповідно до п. 12 Постанови Кабінету Міністрів УРСР «Про затвердження Положення про проходження служби рядовим і начальницьким складом органів внутрішніх справ» від 29 липня 1991 р. № 114, особи рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ одержують гро-

шове і речове забезпечення за нормами, встановленими законодавством. Стаття 19 «Оплата праці працівників міліції» Закону України «Про міліцію» декларує, що форми і розміри грошового забезпечення працівників міліції встановлюються Кабінетом Міністрів України і повинні забезпечувати достатні матеріальні умови для комплектування якісного особового складу міліції, диференційовано враховувати характер і умови роботи, стимулювати досягнення високих результатів у службовій діяльності і компенсувати їх фізичні та інтелектуальні затрати. Звернемо увагу на те, що в назві ст. 19 Закону України «Про міліцію» використовується термін «оплата праці», а у тексті цієї статті – «грошове забезпечення». До того ж ні один, ні другий термін законодавчо не визначено.

Сьогодні оплата праці осіб рядового та начальницького складу органів внутрішніх справ комплексно регламентується наказом МВС України «Про впорядкування структури та умов грошового забезпечення осіб рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ» від 31.12. 2007 р. № 499. Цим Наказом затверджено Положення про порядок виплати грошового забезпечення осіб рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ та встановлено наступне: схема посадових окладів для курсантів навчальних закладів органів внутрішніх справ; оклади за спеціальними званнями осіб рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ; розміри надбавки за вислугу років особам рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ; схеми посадових окладів осіб начальницького складу; схеми посадових окладів осіб рядового і молодшого начальницького складу; додаткові види грошового забезпечення осіб рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ.

Наказ МВС України № 499 видано на виконання Постанови Кабінету Міністрів України «Про упорядкування структури та умов грошового забезпечення військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу» від 07.11.2007 р. № 1294. У цілому слід позитивно оцінити прийняття і Постанови Кабінету Міністрів України № 1294, і наказу МВС України № 499, які певною мірою удосконалили правову регламентацію оплати праці осіб рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ та привели її у відповідність до вимог Конституції України та Закону України «Про міліцію». Так, до прийняття цих нормативно-правових актів оплата праці осіб рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ здійснювалася на підставі Указу Президента України «Про умови грошового забезпечення осіб рядового і начальницького складу та оплати праці працівників органів внутрішніх справ» від 04.10.1996 р. № 926. Це певним чином суперечило ст. 19 Закону України «Про міліцію», яка закріплювала виключне

право Кабінету Міністрів України встановлювати форми і розміри грошового забезпечення, та ст. 106 Конституції України, яка вимагає від Президента України видавати укази і розпорядження на основі та на виконання Конституції і законів України.

Крім цього, діюча до прийняття Постанови Кабінету Міністрів України № 1294 і наказу МВС України № 499 система нарахування грошового забезпечення була доволі складною. Наприклад, незрозумілим заходом було введення Указом Президента України «Про внесення змін в Указ Президента України від 4 жовтня 1996 р. № 926» від 31.08.2001 р. № 771 особам рядового, а також середнього і старшого начальницького складу органів внутрішніх справ щомісячної надбавки в розмірі 100 %, особам вищого начальницького складу – 50 % грошового забезпечення (окладів грошового забезпечення та надбавки за вислугу років) замість підвищення посадових окладів та оклади за спеціальним званням.

Наказ МВС України № 499 хоча і підвищив в декілька разів розміри посадових окладів, в той же час залишив без змін розміри окладів за спеціальним званням. Вважаємо це певною прогалиною в діяльності нормотворця. Так, з огляду на це нині як і раніше важливе значення для розміру оплати праці осіб рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ мають надбавки, доплати та премії. Наприклад, якщо взяти тільки обов'язкові складові грошового забезпечення (посадовий оклад, оклад за спеціальним званням та надбавка за вислугу років) капітана міліції з вислугою дев'ять років, який перебуває на посаді слідчого, то в середньому його грошове забезпечення становитиме приблизно 1300 грн (посадовий оклад від 750 грн до 1150 грн залежно від статусу органу внутрішніх справ, оклад за спеціальним званням 120 грн, надбавка за вислугу років 20% посадового окладу та окладу за спеціальне звання). Надбавками, доплатами та преміями цю суму можна збільшити в декілька разів.

Вважаємо за необхідне посилити обов'язкову складову грошового забезпечення осіб рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ шляхом підвищення розміру окладів за спеціальним званням. Додатковим аргументом для підвищення значення обов'язкової частини у структурі грошового забезпечення є те, що у поліцейських держав-членів Європейського Союзу у структурі заробітної плати її обов'язкова частина становить 70–80 %, і тільки невелика решта – 30–20 % – є стимулюючими надбавками [5, с. 8].

Певне нерозуміння викликають принципи, за якими встановлювалися розміри деяких посадових окладів. Так, розміри посадових окладів науково-педагогічного складу Академії управління Міністерства внутрішніх справ та національних університетів

внутрішніх справ (професор – 1450 грн – 1550 грн, доцент – 1400 грн – 1450 грн, старший викладач – 1350 грн – 1400 грн, викладач – 1300 грн – 1350 грн) набагато вище, ніж у наукового складу (провідний науковий співробітник – 1200 грн – 1400 грн, старший науковий співробітник – 1100 грн – 1250 грн, науковий співробітник – 1050 грн – 1100 грн).

Проаналізувавши п. 6 «Надбавки» Положення про порядок виплати грошового забезпечення осіб рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ, затвердженого наказом МВС України № 499 (далі – Положення), можна стверджувати, що розмір окремих надбавок чітко не визначено. Так, наприклад, особам рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ, що безпосередньо розробляють проекти нормативно-правових актів, проводять експертизу проектів нормативно-правових актів, що передбачено положеннями про відповідні структурні підрозділи, встановлюється надбавка у розмірі до 100 % посадового окладу з урахуванням окладу за спеціальним званням та надбавки за вислугу років. Тобто така надбавка може бути встановлена як в розмірі 5 %, так і 100 %. З огляду на це існує загроза, що ця надбавка буде залежати від суб'єктивного ставлення керівника органу або підрозділу внутрішніх справ до того або іншого працівника.

Ще більш суб'єктивною є надбавка за виконання особливо важливих завдань, яка встановлюється у розмірі до 50 % посадового окладу з урахуванням окладу за спеціальним званням та надбавки за вислугу років. Така надбавка здебільшого встановлюється не за певними критеріями оцінки особливої важливості завдань, а за власним розсудом керівника органу внутрішніх справ залежно від наявності коштів на її виплату. Це також стоїть і визначення її розміру.

Відповідно до підпункту 8.1 Положення при залученні осіб рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ до несення служби понад установлений законодавством робочий час оплата їхньої праці за цей час проводиться в розмірах, передбачених законодавством України про працю, з розрахунку посадового окладу і окладу за спеціальним званням. Пункт 1 Постанови Кабінету Міністрів України «Про порядок компенсації особам рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ за службу понад установлений законодавством робочий час, а також у дні щотижневого відпочинку та святкові дні» від 14.09.1991 р. № 197 закріплює, що при залученні осіб рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ до несення служби понад установлений законодавством робочий час оплата їхньої праці за цей час провадиться у розмірах, передбачених законодавством України про працю, з розрахунку посадового окладу й окладу за спеціальним

званням. Служба осіб рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ у дні щотижневого відпочинку та святкові дні може компенсуватися за їхньою згодою наданням іншого дня відпочинку або в грошовій формі у подвійному розмірі.

Керуючись ст. 106 Кодексу законів про працю України, яка регламентує оплату праці в надурочний час, особам рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ, що працюють понад нормальну тривалість робочого часу (40 годин на тиждень), робота в надурочний час повинна оплачуватися в подвійному розмірі годинної ставки. Кодекс забороняє компенсувати надурочні роботи шляхом надання відгулу.

Підпункт 8.2 Положення закріплює, що годинна ставка обчислюється шляхом поділу місячного посадового окладу та окладу за спеціальним званням на кількість годин робочого часу в поточно-му місяці.

На наш погляд, вищезазначені норми щодо оплати праці у вихідні, святкові, неробочі дні та у надурочний час у разі їх виконання є достатніми для належної компенсації праці осіб рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ. Однак практика свідчить про недотримання керівництвом органів, служб та підрозділів органів внутрішніх справ вищезазначених вимог. Однією з головних причин цього є неналежне фінансування державою видатків на оплату праці даної категорії працюючих.

Виходячи з норм Положення надбавки та доплати встановлюються за підвищену інтенсивність праці, за виконання додаткових обов'язків, за відповідний рівень майстерності, стаж роботи тощо. У той же час виконання окремих важливих додаткових обов'язків не відзначилося встановленням надбавок чи доплат. Так, ні п. 6 «Надбавки», ні п. 7 «Доплати» Положення не встановлює додаткових виплат за наставництво. Відповідно до Положення про наставництво в органах внутрішніх справ України, затвердженого наказом МВС України від 25.11.2003 р. № 1458, наставництво в органах внутрішніх справ України є складовою частиною професійної та психологічної підготовки осіб рядового і начальницького складу. Мета наставництва – забезпечення оптимальної адаптації працівника як фахівця до умов служби, цілеспрямоване формування та розвиток професійних та особистих якостей, необхідних для виконання основних завдань, визначених Законом України «Про міліцію».

Отже, наставництво – це доволі важлива та потрібна складова професійної підготовки осіб рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ. Наставництво здійснюється найбільш підготовленими працівниками (з досвідом роботи, високими показниками в службовій діяльності, які користуються авторитетом

у особового складу та мають нахил до виховної роботи і навички роботи з персоналом). Положення про наставництво в органах внутрішніх справ України встановлює, що наставництво, як правило, встановлюється на 6 місяців. Виходячи з вищезазначеного вважаємо за доцільне встановити працівнику, який здійснює наставництво впродовж 6-місячного терміну, доплати за наставництво в розмірі до 20 % посадового окладу та окладу за спеціальним званням.

Список літератури: 1. Прокопенко В. І. Трудове право України : підручник / Прокопенко В. І. – Х. : Консум, 1998 – 480 с. 2. Виплати визначає бюджет // Іменем Закону. – 2008. – № 41. – С. 20. 3. Обертинський О. Чи працюватиме комп'ютер без електрики або Що гальмує якість слідства? / О. Обертинський // Іменем Закону. 2008. – № 42. – С. 7. 4. Чепельська Т. Що в міліцейській кишені? / Т. Чепельська // Іменем Закону. – 2009. – № 1–2. – С. 4–5. 5. Чепельська Т. Профспілка у вирі проблем – міліцейських / Т. Чепельська // Іменем Закону. – 2007. – № 16. – С. 8–9.

Надійшла до редколегії 27.02.2009

УДК 349.6

І. В. Хохлова, О. П. Шем'яков

ВИНИКНЕННЯ ПРАВА НАДРОКОРИСТУВАННЯ В УКРАЇНІ

У статті розглянуто питання виникнення права користування надрами як елемента правового регулювання відносин щодо використання надр. Робота є частиною комплексного дослідження правових питань регулювання суспільних відносин у галузі використання та охорони надр.

***

В статье рассматриваются вопросы возникновения права пользования недрами как элемента правового регулирования отношений использования недр. Работа является частью комплексного исследования правовых вопросов регулирования общественных отношений в области использования и охраны недр.

***

In the article questions of the beginnings subsoil use right as an element of legal regulation of the subsoil use relations are considered. In the article authors devoted to the complex and thorough research of legal problems of regulating social relations in the field of subsoil assets using and protecting.

***

Відповідно до ст. 13 КУпН [1], підприємства та організації, громадяни як користувачі надрами вступають у правові відносини. Правові норми, що регулюють відносини з цього приводу, складають інститут права користування надрами в Україні. В останніх публікаціях [2–4] сучасні автори розкривають зміст права надрокористування, однак не досліджують сучасні юридичні проблеми, пов'язані з виникненням цього права. *Подана стаття має на меті проведення аналізу чинного законодавства і практики його застосування щодо виникнення права користування надрами, визначення проблем у цій сфері, формулювання пропозицій стосовно їх розв'язання та відповідних змін до законодавчих актів.*